

Nr 17

Utlåtande i anledning av väckta motioner om förkortning av arbetstiden för arbetare med särskilt påfrestande eller hälsofarligt arbete.

Andra lagutskottet har till behandling i ett sammanhang förehaft fyra inom riksdagen väckta, till lagutskott hänvisade motioner, nämligen

d e l s de likalydande motionerna nr 351 i första kammaren av herr *Lindahl* och herr *Jansson, Axel*, samt nr 263 i andra kammaren av herr *Pettersen* i Degerfors *m. fl.*,

d e l s o c k de likalydande motionerna nr 352 i första kammaren av herrar *Öhman* och *Norling* samt nr 273 i andra kammaren av herr *Hagberg m. fl.*

I motionerna I: 351 och II: 263 har hemställts, »att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte hemställa, att förslag om en lagstadgad förkortning av arbetstiden för arbetare sysselsatta vid fabriker för tillverkning och bearbetning av krut och sprängämnen snarast måtte föreläggas riksdagen».

I motionerna I: 352 och II: 273 har hemställts, att riksdagen måtte antaga följande förslag till

»LAG

om förkortad ordinarie arbetstid för arbetstagare med särskilt påfrestande eller hälsofarligt arbete

Häri genom förordnas som följer:

§ 1.

I de fall, varom i denna lag stadgas, skola om begränsningen av den ordinarie arbetstiden enligt allmänna arbetstidslagen gälla nedan angivna särskilda bestämmelser.

§ 2.

De i allmänna arbetstidslagen rörande begränsning av den ordinarie arbetstiden angivna tidrymderna å 48 och 96 timmar skola i stället vara 40 respektive 80 timmar beträffande

- a) arbete under jord i gruva eller stenbrott;
- b) arbete som innefattas i byggnads- och anläggningsverksamhet;
- c) arbete i gjuterier;

- d) arbete som med regelbunden skiftindelning bedrivs dygnet runt;
- e) arbete som minst 3 timmar är förlagt till mellan kl. 23 och 5;
- f) arbete i vilket arbetstagaren utsättes för röntgenstrålning eller strålning från radioaktivt ämne i sådan omfattning som kan innebära hälsofara;
- g) arbete som utföres av sjuksköterska å kirurgisk operationsavdelning vid normal- eller centrallasarett;
- h) arbete som utföres å sjukhuslaboratorier;
- i) trafikpersonal inom järnvägsväsendet ävensom förare och konduktörer å spårvagnar, förare och konduktörer å bussar i stadstrafik jämte förare å automobiler och andra bussar i yrkesmässig trafik.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1957.»

Beträffande de skäl, som motionärerna anfört till stöd för sina yrkanden, får utskottet, i den mån redogörelse därför icke lämnas i det följande, hänvisa till motionen II: 263 resp. II: 273.

Gällande bestämmelser

De huvudsakliga och generella arbetstidsbestämmelserna finns i *lagen den 16 maj 1930 (nr 138) om arbetstidens begränsning*, den s. k. allmänna arbetstidslagen. Denna äger i princip tillämpning å rörelser och företag inom hela näringslivet, alltså icke blott å industrien utan även å handeln. Såsom ett allmänt undantag gäller dock, att lagen endast äger tillämpning, såvitt i rörelsen eller företaget i regel användes flera än fyra arbetare; de s. k. småföretagen är sålunda uteslutna. Vidare finns åtskilliga andra undantag. Somliga av dessa ställer vissa näringsgrenar helt utanför allmänna arbetstidslagen, medan andra avser vissa former av arbete.

Lagen om arbetstidens begränsning innehåller beträffande ordinarie arbetstid den huvudregeln, att arbetsgivare ej må använda arbetare till arbete under längre tid, raster oräknade, än 48 timmar i veckan. Arbetstiden kan inom denna ram något variera för olika veckodagar men får icke något dygn uppgå till mer än nio timmar. Från huvudregeln gäller det undantaget för arbete som bedrivs med regelbunden skiftindelning, att arbetet under olika dygn och veckor kan variera, blott icke den sammanlagda arbetstiden för tidrymd av högst tre veckor blir längre än att den motsvarar 48 timmar i veckan. Vidare gäller särskilda bestämmelser för vissa slag av arbeten m. m.

För vissa näringsgrenar har bestämmelser om arbetstiden givits i särskilda lagar.

Motionerna

I *motionerna I: 351 och II: 263* erinras om att under de senaste åren flera svåra olyckor inträffat vid fabriker som tillverkar och bearbetar krut och sprängämnen. De effektivare krut och sprängämnen som numera tillverkades hade enligt motionärerna medfört ökade risker för olyckor, och nervpåfrestningarna för de vid fabriker sysselsatta arbetarna hade på grund härav blivit allt större. Några praktiska svårigheter att genomföra en förkortad arbetstid för sprängämnesarbetarna förelåge icke, när här icke vore fråga om en mindre grupp som inginge i en produktionskedja.

I *motionerna I: 352 och II: 273* erinras om att den år 1947 tillkallade arbetstidsutredningen föreslagit en förkortad arbetstid för vissa arbetslagargrupper — utskottet kommer att i det följande lämna en redogörelse härför — och anföres att i direktiven för den år 1954 tillkallade utredningen om kortare arbetstid utvecklats »den tanken, att 40-timmarsveckan skulle förverkligas i etapper» — jämväl i detta hänseende kommer utskottet att lämna en redogörelse i det följande.

Vidare erinras i motionerna om att utredningen om partiell arbetstidsförkortning omspände också vissa andra arbetargrupper, exempelvis gju-tarna samt personalen på sjukhusens laboratorier. Trots de vägande skäl för arbetstidsförkortning, som anfördes av bl. a. dessa gruppers fackliga organisationer — anför motionärerna — ansåg sig utredningen inte kunna föreslå partiell förkortning också för dessa. Genom den nya målsättning på området, som tillsättandet av 1954 års arbetstidsutredning markerade, borde arbetstidsförkortningen för dessa grupper enligt motionärerna kunna hänföras till samma angelägenhetskategori som de grupper för vilka 1947 års arbetstidsutredning påyrkade arbetstidsförkortning.

Arbetstidsutredningens betänkande

Den i motionerna berörda frågan om förkortning av arbetstiden för arbetstagare med särskilt påfrestande eller hälsofarligt arbete har utretts av den efter Kungl. Maj:ts bemyndigande den 28 februari 1947 tillkallade *arbetstidsutredningen*, vilken haft i uppdrag att verkställa en allmän översyn av arbetstidslagstiftningen. I direktiven för utredningen anfördes bland annat, att en generell förkortning av arbetstiden icke kunde genomföras på grund av de då rådande produktionsförhållandena. Med hänsyn härtill borde utredningens arbete främst inriktas på att genomföra en förkortning av arbetstiden för vissa grupper arbetstagare. De grupper, som direktiven här främst nämner, är skiftarbetare och personer med i andra avseenden särskilt påfrestande arbete.

Utredningen framlade år 1954 ett betänkande om ny arbetstidslagstiftning och partiell arbetstidsförkortning (SOU 1954: 22; bilagor i SOU 1954: 23). Enligt ett av utredningen utarbetat förslag till allmän arbetstidslag

må arbetsgivare enligt huvudregeln i 5 § 1 mom. till arbete å ordinarie arbetstid icke använda arbetstagare under längre tid, raster oräknade, än 48 timmar under loppet av en vecka eller, om arbetet bedrivs regelmässigt såväl vardag som sön- och helgdag, 96 timmar under loppet av två veckor i följd.

Utredningen har vidare i betänkandet framlagt förslag till lag om förkortad ordinarie arbetstid för arbetstagare med särskilt påfrestande eller hälsofarligt arbete.

Beträffande förslaget till partiell arbetstidsförkortning anföres i betänkandet sammanfattningsvis följande.

På grund av svårigheterna att avgränsa olika arbetstigaregrupper från varandra och att få en rationell mätare på graden av ett arbetes påfrestande natur har utredningen måst begränsa förslaget om partiell arbetstidsförkortning till några få arbetstigaregrupper. Beträffande dessa grupper gäller enligt utredningens uppfattning att de låter sig väl avgränsas från andra och att det arbete de utför odiskutabelt är av natur som måste karaktäriseras såsom särskilt påfrestande. Utredningen har vidare aktualiserat de förslag i förkortningsfrågan som utredningen tidigare framlagt. Utredningens förslag kan sammanfattas sålunda.

1. Arbetstagare, som sysselsättes i arbete under jord i gruva eller stenbrott eller vid anläggning av tunnel, föreslås erhålla en till högst 40 timmar begränsad arbetsvecka.

2. Arbetstagare, som sysselsättes i arbete vilket bedrivs med regelbunden skiftindelning dygnet runt, föreslås erhålla en arbetstid uppgående till högst 42 timmar per vecka.

3. Arbetstagare, som utsättes för röntgenstrålning eller strålning från radioaktivt ämne i sådan omfattning som kan innebära hälsofara, föreslås erhålla en arbetstid om högst 42 timmar per vecka.

4. Sjuksköterska å kirurgisk operationsavdelning vid normal- eller centrallasarett föreslås jämväl erhålla en arbetstid om högst 42 timmar per vecka.

5. Nattarbetare, som icke är att hänföra till någon av de i det föregående angivna grupperna, föreslås erhålla arbetstiden på så sätt begränsad, att ordinarie arbetstid, som infaller mellan kl. 23 och 5, beräknas högre än den tid varunder arbete faktiskt utförts. För trafikpersonal med krävande säkerhetstjänst vid järnväg upplåten för allmän trafik föreslås sådan nattarbetstid skola beräknas 1/3 högre och för andra arbetstagare med nattarbete 1/6 högre. En förutsättning för att den sistnämnda kategorien nattarbetare skall erhålla arbetstiden förkortad är dock, att det mellan kl. 23—5 utförda arbetet har en omfattning av minst tre timmar.

I fråga om nattarbetare föreslås vidare gälla att arbetstiden till följd av de nya lagbestämmelserna ej skall bli begränsad till kortare tid än 42 timmar per vecka. Den förkortade arbetstiden föreslås träda i kraft den 1 januari 1956. Dock skall i fråga om sjuksköterska å kirurgisk operationsavdelning vid normal- eller centrallasarett och arbetstagare som sysselsättes i intermittert skiftarbete gälla att den kortare arbetstiden icke skall träda i tillämpning förrän den 1 januari 1957. För den sistnämnda gruppen skall arbetstiden under 1956 emellertid vara högst 45 1/3 timmar i genomsnitt för vecka.

I ett vid utredningens betänkande fogat särskilt yttrande av ledamöterna i utredningen fru *Elsa Johansson* och herr *Olof Nilsson* föreslås, att gju-

teriarbetarna skulle erhålla en till 42 timmar förkortad arbetsvecka. Jämväl trafikpersonal inom järnvägsväsendet ävensom förare och konduktörer å spårvagnar, förare och konduktörer å bussar i stadstrafik jämte förare å automobiler och andra bussar i yrkesmässig trafik borde enligt herr *Olof Nilsson* erhålla en till 42 timmar förkortad arbetsvecka. Även i andra avseenden än de nu berörda har i särskilda yttranden till betänkandet framlagts avvikande meningar.

Över arbetstidsutredningens betänkande har inhämtats remissyttranden från ett stort antal myndigheter och organisationer.

Frågans behandling vid 1955 års riksdag

I två *likalydande motioner* vid 1955 års riksdag, I: 4 av herr *Persson, Helmer*, och herr *Norling* samt II: 4 av herr *Hagberg* i Stockholm *m. fl.*, yrkades, att riksdagen måtte antaga ett i motionerna intaget förslag till lag om förkortad ordinarie arbetstid för arbetstagare med särskilt påfrestande eller hälsofarligt arbete. Lagförslaget är identiskt med det lagförslag, som framlagts i de nu förevarande motionerna vid årets riksdag utom i så måtto att dels vid fjolårets riksdag yrkades förkortad arbetstid jämväl för arbete vid anläggning av tunnel, och dels vid årets riksdag yrkas förkortad arbetstid även för arbete som innefattas i byggnads- och anläggningsverksamhet.

Motionerna vid fjolårets riksdag behandlades av *andra lagutskottet* i dess utlåtande nr 3. Utskottet erinrade i utlåtandet om att frågan om förkortad ordinarie arbetstid för arbetstagare med särskilt påfrestande eller hälsofarligt arbete utretts av arbetstidsutredningen, som år 1954 framlagt betänkande med förslag till lag i ämnet, samt att betänkandet vore föremål för remissbehandling. Riksdagen borde därför enligt utskottets mening icke då taga ställning i frågan. Utskottet hemställde, att motionerna icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Riksdagen beslöt i enlighet med utskottets hemställan.

Utredningen om kortare arbetstid, m. m.

Utredningen om kortare arbetstid har tillkallats enligt Kungl. Maj:ts bemyndigande den 4 juni 1954 för att verkställa utredning om arbetstidens längd och förläggning i syfte att uppnå en allmän förkortning av den lagstadgade arbetstiden.

I direktiven för utredningen — anförande till statsrådsprotokollet den 4 juni 1954 — har *statsrådet Sträng* bl. a. lämnat en redogörelse för hurusom arbetstiden för betydande grupper av arbetstagare genom kollektivavtal eller på annat sätt fastställts till kortare tid än 48 timmar per vecka. Statsrådet *Sträng* anför bl. a.:

Kortare arbetstid än 48 timmar i veckan tillämpas sålunda för arbetare i skiftgång inom flera fack, t. ex. gruv-, järn-, trä- och pappersindustrierna; 42 timmars veckoarbetstid tillämpas i allmänhet vid kontinuerlig drift utan söndagsuppehåll i dessa fack. Gruvarbetare under jord har 40-timmarsvecka. Arbetstider varierande mellan 40 och 45 1/3 timmar per vecka gäller för vissa grupper arbetstagare — bl. a. vid kontinuerlig drift med söndagsuppehåll — vid t. ex. järnbruken och gruvorna samt inom typografyrket. Under vissa årstider förekommer olika slag av arbetstidsinskränkning inom byggnadsfacken.

Genom arbetstidslagstiftningens utformning faller kanslipersonal samt teknisk, administrativ eller merkantil kontorspersonal — utom i rörelser som avser detaljhandeln — i stort sett utanför lagstiftningen. För dessa tjänstemän varierar veckoarbetstiden mellan ca 40 och 48 timmar. Medeltalet torde ligga vid ungefär 42 timmar.

I fortsättningen uttalar statsrådet Sträng, att det inte vore utan vidare givet, att den enda vägen att nå en arbetstidsförkortning ginge genom lagstiftning. Det vore, uttalar statsrådet, en allmänt omfattad mening, att arbetsvillkoren så långt möjligt borde regleras genom fria överenskommelser mellan arbetsmarknadens parter. I fortsättningen anför statsrådet vidare bl. a.:

Om man väljer lagstiftningens väg är därmed inte sagt, att fria överenskommelser rörande arbetstiden är av mindre värde. Lagstiftningen bör utgöra en ram, inom vilken de fria överenskommelserna får ett visst spelrum. Lagstiftningen kan inte utan omfattande detaljregleringar ta hänsyn till individuella förutsättningar och behov för olika yrkesgrupper eller verksamhetsgrenar. Utan att ta ställning till den sittande arbetstidsutredningens resultat tror jag mig våga säga, att det — främst med hänsyn till avgränsningsproblemen — är svårt att lagstiftningens väg uppnå partiella reformer på arbetstidens område. Detta hindrar inte att lagstiftningen, såsom redan nu är fallet, kan inrymma särskilda lagar för lätt avgränsade grupper.

Vidare uttalar statsrådet Sträng i direktiven, att han med tillfredsställelse konstaterade, att olika arbetstagargrupper genom kollektivavtal e. d. uppnått en kortare arbetstid än 48 timmar per vecka. Det vore hans förhoppning, att den kommande utredningen om en allmän arbetstidsreform inte skulle betraktas som ett argument mot partiella reformer på detta område genom avtal mellan arbetstagare och arbetsgivare.

Man borde enligt statsrådet sikta på en normal arbetstid av 40 timmar per vecka såsom ett mål för strävandena på arbetstidens område. Det vore emellertid uppenbart att detta mål endast kunde nås i etapper och genom successiva framsteg. Man borde söka klargöra, om det måhända vore lämpligt att utforma lagstiftningen så, att den utöver ett första steg till allmän arbetstidsförkortning gäve största möjliga frihet för olika grupper av arbetstagare att träffa överenskommelser med arbetsgivarna om den för olika yrkesområden lämpliga och möjliga arbetstiden.

Avslutningsvis anförde statsrådet, att det vore hans uppfattning, att utredningsarbetet borde bedrivas med sikte på att en första arbetstidsreform — om också av mindre genomgripande natur — skall kunna beslutas inom en tidrymd av några år.

Enligt årets riksdagsberättelse har utredningen genom överenskommelser med ämbetsverk, utredningsinstitut och organisationer föranstaltat om en inventering av de problem, som kan tänkas uppstå vid en allmän arbetstidsförkortning, samt de lösningar av dessa problem som kan tänkas erbjuda sig. Uppgifter om arbetstidsförhållanden i Sverige och utlandet har samlats. De principiella och praktiska utgångspunkterna för arbetstidslagstiftningens utformning vid en allmän förkortning av den lagstadgade arbetstiden har diskuterats. — Utredningen bedrivs i nära samarbete med den av norska regeringen tillkallade arbetskomiteen.

Utredningen beräknar att kunna avlämna ett första betänkande under loppet av år 1956.

I *propositionen nr 10 till årets riksdag* med förslag till lag om fortsatt giltighet av hembiträdeslagen den 30 juni 1944 anförde *föredragande departementschefen, statsrådet Ericsson*, vissa synpunkter på framförandet av arbetstidsutredningens ovan i utlåtandet berörda förslag. Statsrådet Ericsson uttalade bl. a.:

Innan ståndpunkt tages till arbetstidsutredningens förslag, som bygger på förutsättningen att den normala arbetstiden, raster oräknade, skall utgöra i genomsnitt 8 timmar om dagen utom för vissa arbetstagargrupper med påfrestande eller hälsofarligt arbete, måste åtskilliga komplicerade problem noggrant prövas. Vid de överväganden, som ägt rum inom socialdepartementet, har jag kommit till den uppfattningen, att slutlig ställning till förslagen inte bör tagas förrän möjligheterna till en allmän arbetstidsförkortning kan överblickas. Frågan härom utredes f. n. av en särskild kommitté — utredningen om kortare arbetstid — som inte torde hinna redovisa resultat av sitt arbete så tidigt, att en proposition om ändrad arbetstidslagstiftning hinner framläggas redan för 1956 års riksdag.

Utskottet

Spörsmålet om förkortning av arbetstiden för arbetstagare med särskilt påfrestande eller hälsofarligt arbete inrymmer flera frågor av komplicerad natur. Redan fastställandet av vilket arbete som är särskilt påfrestande eller hälsofarligt möter svårigheter. En rationell mätare på graden av påfrestning saknas, och jämförelser mellan olika arbetstagargrupper blir vanskliga. Vidare möter svårigheter av produktionsteknisk natur. Olika yrkesgrupper är i större eller mindre utsträckning på så sätt beroende av varandra, att den omfattning, i vilken en grupp arbetstagare inom ett företag kan sysselsättas, beror av den mängd arbete som utföres på en annan arbetsavdelning inom företaget. Hänsyn måste givetvis tagas till de återverkningar en lagstiftning om förkortad arbetstid för vissa arbetstagare till följd härav kan få för de av förkortningen icke direkt berörda arbetstagarna.

Förslag till lag om förkortad ordinarie arbetstid för arbetstagare med särskilt påfrestande eller hälsofarligt arbete framlades, efter prövning av

ovan berörda och andra frågekomplex, i juli 1954 av arbetstidsutredningen i ett betänkande om ny arbetstidslagstiftning och partiell arbetstidsförkortning. Det i motionerna I: 352 och II: 273 framlagda lagförslaget bygger i vissa delar på utredningens förslag men företer i andra delar väsentliga avvikelser från detta såväl i avseende å vilka grupper av arbetstagare som bör komma i åtnjutande av en förkortad arbetstid som också i fråga om den förkortade arbetstidens längd. De i motionerna I: 351 och II: 263 berörda sprängämnesarbetarna har icke av utredningen föreslagits till förkortad arbetstid. Emellertid har enligt vad utskottet inhämtat företrädarna på arbetsmarknaden för arbetsgivarna och arbetstagarna inom området i samråd låtit verkställa en undersökning rörande arbetsförhållandena för dessa arbetare i syfte att klarlägga behovet av förkortad arbetstid. Bearbetningen av undersökningen har icke ännu slutförts.

Vid den tidpunkt — år 1947 — då arbetstidsutredningen tillsattes ansågs våra produktionsförhållanden ännu icke medgiva en allmän arbetstidsförkortning. Det åt utredningen lämnade uppdraget att utreda förutsättningarna för en förkortad arbetstid för vissa grupper av arbetstagare med särskilt påfrestande eller hälsofarligt arbete får ses mot denna bakgrund. Sedermera har tiden ansetts vara inne att till utredning upptaga frågan om en allmän förkortning av den lagstadgade arbetstiden, och i juni 1954 tillkallades utredningen om en kortare arbetstid för att verkställa utredning om arbetstidens längd och förläggning i syfte att uppnå en allmän förkortning av arbetstiden. På lösningen av frågan om förkortad arbetstid för vissa grupper arbetstagare inverkar givetvis bl. a. om och när en allmän arbetstidsförkortning kan genomföras. Frågan om förkortad arbetstid kan alltså sägas numera ha kommit i ett delvis förändrat läge.

Som av direktiven till utredningen om en kortare arbetstid framgår har man vid utredningens tillsättande utgått från att det uppsatta målet för strävandena på arbetstidens område — en normal arbetstid av 40 timmar per vecka — endast kan nås i etapper och genom successiva framsteg. Enligt årets riksdagsberättelse beräknar utredningen att kunna avlämna ett första betänkande under loppet av år 1956.

Utskottet vill i sammanhanget erinra om ett uttalande berörande frågan om förkortad arbetstid av chefen för socialdepartementet, statsrådet Ericsson, i propositionen nr 10 till årets riksdag med förslag till lag om fortsatt giltighet av hembiträdeslagen. Statsrådet Ericsson uttalar i nämnda proposition, att han vid de överväganden, som ägt rum inom socialdepartementet, kommit till den uppfattningen, att slutlig ställning till arbetstidsutredningens förslag om bl. a. förkortad arbetstid för vissa arbetstagargrupper icke bör tagas förrän möjligheterna till en allmän arbetstidsförkortning kan överblickas. Med hänsyn till att ett betänkande i frågan om en allmän förkortning av arbetstiden är att förvänta under innevarande år kan utskottet ansluta sig till denna uppfattning. Om en allmän förkortning av arbetstiden icke kan genomföras inom en nära framtid bör emellertid enligt utskottets mening frågan om en förkortning av arbetstiden för arbetstagare

med särskilt pressande eller hälsofarligt arbete upptagas till förnyat övervägande. Härvid kommer givetvis de i motionerna berörda grupperna i blickpunkten.

Såsom av vad utskottet ovan anfört torde framgå kan utskottet emellertid icke tillstyrka vare sig att riksdagen för sin del antager det i motionerna I: 352 och II: 273 framlagda förslaget till lag om förkortad arbetstid för arbetstagare med särskilt påfrestande eller hälsofarligt arbete eller att riksdagen nu, såsom yrkas i motionerna I: 351 och II: 263, hos Kungl. Maj:t hemställer om förslag till lag om förkortad arbetstid för sprängämnesarbetare.

Utskottet hemställer alltså,

att förevarande motioner, nämligen

1) I: 351 och II: 263 samt

2) I: 352 och II: 273,

icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Stockholm den 15 mars 1956

På andra lagutskottets vägnar:

ELSA JOHANSSON

Vid detta ärendes behandling har närvarit

från första kammaren: herrar Nils Elowsson, Axel E. Svensson, fru Carlqvist, herrar Grönkvist, Anders E. Johansson, Birke*, Alvar Andersson och Åkesson;

från andra kammaren: fru Johansson i Norrköping, fru Västberg*, herrar Lundberg, Carlsson i Bakeröd, fröken Höjer, herrar Fredriksson, Königson och Ahlberg.

* Ej närvarande vid utlåtandets justering.